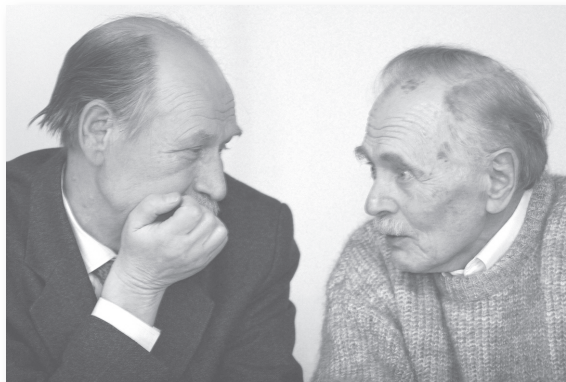

Микола Ільницький

ДВІ СИЛЬВЕТКИ ПІД ОДНИМ ТИТУЛОМ...

(ДО 80-РІЧЧЯ ЮРІЯ БАРАБАША І ГРИГОРІЯ СИВОКОНЯ)

Микола Ільницький та Юрій Барабаш

Чому про ювілеї цих двох відомих українських літературознавців, таких, зрештою, різних, хочеться писати разом? Спонука начебто суто формальна, а саме те, що народилися вони в один і той самий день, місяць, рік – 10 серпня 1931 року. Але в усякій випадковості виявляється й певна закономірність, певна гра долі: що навчалися в ті самі роки в Харківському університеті (щоправда, Юрій Барабаш згодом перевівся до Київського університету імені

Тараса Шевченка), що шляхи їхні часто перехрещувалися на особистих і творчих орбітах, що єднають їх творчі стосунки і що, зрештою, я давно знаю їх особисто.

Не маю наміру писати літературні портрети обох літературознавців: творчий здобуток кожного з них вимагає окремої ґрунтовної розмови, та й творчі зацікавлення їх охоплюють різну проблематику. Мені хочеться поділитися спогадами як про свої особисті зустрічі з ученими, так і про знайомство з їхніми книжками, які теж можна назвати зустрічами; тому мої нотатки мають не тільки особистісний, а й суб'єктивний характер.

Ім'я Юрія Барабаша закарбувалося в моїй пам'яті 1960 року, коли у Львові відбувався якийсь черговий виїзний пленум Спілки письменників України, і я, тоді працівник львівської молодіжної газети, мав редакційне завдання написати про цей пленум репортаж. Для львів'ян він був важливий тим, що на ньому прийняли до Спілки цілу групу молодих львівських письменників. Деталі письменницького пленуму 1960 року, звісно, забулися. Ю. Смолич щось говорив про громадську роботу письменників, критик Д. Копиця – про сучасну тему в жанрах оповідання та нарису... А з нещодавно виданої в Луганську монографії Олексія Неживого "Григорій Тютюнник: текстологічна та джерелознавча проблематика життя і творчості" я дізнався, що на цьому пленумі випадково був невідомий ще тоді в літературі Григорій Тютюнник, який гостював у свого старшого брата Григорія. Він дав нищівну характеристику цьому львівському зібранню в листі до свого родича Федора Тютюнника (цитую мовою оригіналу): "...Речь Чижя, знаменитого свинаря, понравилась мне куда больше, нежели выступления Капицы, Панча, Собка. Говорили они о рассказе, очерке так показанному, скучно и неумно, что будучи Парнасом, я взорвал бы себя вместе с этими, с позволения сказать, творцами!". Але в моїй пам'яті залишився виступ 29-літнього критика, тодішнього головного редактора харківського журналу "Прапор" (теперішній "Березіль") Юрія Барабаша. Сьогодні хіба що в підшивці тодішньої "Ленінської молоді" можна було б пошукати свідчення мого захвату від цього виступу, який вирізнявся серед інших філософським акцентом і закінчувався апелюванням до ґетевського "Фауста" про мертвотність теорії і вічну юність дерева життя.

Друга зустріч відбулася в Москві 1966 року. Я тоді вже завідував відділом критики журналу “Жовтень” (теперішній “Дзвін”). Мене запросив на цю посаду поет Ростислав Братунь, який став головним редактором журналу після смерті Юрія Мельничука. Новий редактор запровадив у журналі революційні зміни: багато місця відводилося творчості молодих письменників, дискусіям навколо проблем літературного процесу, публікації творів письменників, чиї імена донедавна були під забороною, але в час хрущовської відлиги табу з них було знято. І, звісно, радикально омолодився колектив редакції. Тираж журналу почав помітно зростати, що не сподобалося обласному партійному начальству, і сигнали на редактора пішли в ЦК комуністичної партії. Особливо не сподобалася публікація роману недавнього політв'язня сталінських таборів Володимира Гжицького “День і ніч”.

Над редакторством Ростислава Братуня нависла загроза. І він вирішив шукати підтримки в Москві, зокрема серед ліберально налаштованих літераторів і спілчанських функціонерів, які відповідали за літературні справи в національних республіках. У рамках заходів Спілки письменників СРСР і відбулося обговорення журналу, роботу якого було оцінено позитивно. Поруч із московськими літераторами Борисом Тургановим, Ніною Над'ярних, Олександром Дейчем та іншими виступав і Юрій Барабаш, на той час заступник відповідального редактора “Литературной газеты”. Знову прихильний, вдумливий аналітичний виступ.

Утім московська підтримка не врятувала редактора Ростислава Братуня, на якого особливо напосівся тодішній секретар львівського обкому партії з питань ідеології Валентин Маланчук. Журнал звинуватили у викривленні “генеральної лінії партії”, проявах націоналізму й формалізму. Але це вже інший сюжет...

З Юрієм Барабашем я міг тою чи тою мірою “спілкуватися” за його книжками, з яких пам'ятаю “Я есть народ”, “Довженко”, “Питання естетики і поетики”, “Алгебра і гармонія”... А поза тим із розмов на пленумах ради з критики й літературознавства, членом якої мені довелося бути впродовж 1970-1980-х рр., дізнавався, що після “Литературной газеты” та ще роботи на адміністративних і партійних посадах Юрій Якович у 1975-1977 рр. очолював Інститут світової літератури ім. О.М. Горького АН СРСР. Щоправда, це тривало недовго, бо за нього не проголосували при обранні членом-кореспондентом Академії наук, що практично означало вотум недовіри. Далі були високі посади першого заступника міністра культури СРСР, головного редактора газети “Советская культура”, які забирають багато часу й зовсім не сприяють творчості. Про Барабаша як про редактора багато гарних слів казав мені В'ячеслав Брюховецький, тоді молодший науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Але це був, сказати б, Юрій Барабаш здалеку.

Із Григорієм Сивоконем усе складалося дещо по-іншому. Перша зустріч – при обговоренні журналу “Жовтень” у Спілці письменників у Києві, здається, 1965 року. Я розповідаю про плани “критичного цеху” (виробничі та мілітарні реалії тоді домінували і в літературі) – і раптом каскад колючих запитань, розрахованих радше на раптову кавеєнівську реакцію, аніж на спокійну відповідь. Хто ж то такий кусючий? Я ще не знав тоді, що критик Григорій Сивокінь любить “промацувати” співбесідників “провокативними” запитаннями. Але дуже швидко ми знайшли спільну мову і стали приятелями. Я звик до його дотепів, які народжувалися з будь-якого приводу, із ситуацій, здавалося б, зовсім банальних, із яких неможливо вилущити якусь сентенцію. Пізніше я не раз бував свідком його словесних турнірів із такими гідними “супротивниками”, як В'ячеслав Брюховецький, Микола Жулинський та Ігор Дзевєрін.

Особливо посприяв нашому зближенню літній відпочинок у Будинку творчості письменників у Коктебелі 1968 року. Там було тоді багато цікавих людей. Корифеї Євген Шабліовський, Іван Багмут. Борис Олійник демонстрував різні стилі плавання, цитував улюбленого Кайсина Кулієва і сипав іронічними афоризмами. Василь Боровий, тоді редактор відділу поезії у журналі “Прапор” (теперішній “Березіль”), у своєму номері читав тим, кому довіряв, фрагменти роману Ліни Костенко “Берестечко”, очевидно, мав намір опублікувати їх у журналі. З Романом Кудликом, Станіславом Тельнюком ходили на Чортів Палець, у Сердолікову бухту, шукали сердоліки й курячого бога – камінець із діркою. І, звісно, обмінювалися думками, ділилися планами, котрі, як виявилось згодом, неможливо було здійснити.

Григорія Сивоконя цікавила тоді українська проза та проблема читача. Він, здавалося, геть забув своє колишнє зацікавлення давніми українськими поетиками, про які захистив кандидатську дисертацію і 1960 року видав монографію, що мала резонанс у науковому світі. Зміну зацікавлень критика можна зрозуміти. Шістдесяті роки багатьох переорієнтували на дослідження тогочасного літературного процесу. Іван Дзюба полишив майже закінчену дисертацію про сатиру В. Маяковського й ринувся в нурт громадського й літературного життя, Іван Світличний став вивіряти свої роздуми про зв'язок літератури й філософії творчістю своїх ровесників, Михайлина Коцюбинська взялася за дослідження психологічних засад художньої творчості, залучивши до активу теорію О. Потебні. Свою призму бачення виробляли й інші тодішні критики – Віталій Дончик, Анатолій Макаров, Анатолій Шевченко, Юрій Щербак, на підході було молодше покоління – Микола Рябчук, Михайло Слабошпицький, Микола Жулинський, В'ячеслав Брюховецький, Михайло Стрельбицький...

Григорій Сивокін зосередився на проблемі “одвічного діалогу” між автором, твором і читачем, інтуїтивно підходячи до проблематики рецептивної естетики, хоч тоді ніхто в нас не оперував поняттям “обрію сподівань” та іншими, сьогодні такими поширеними термінами. Численні публікації Григорія Сивоконя стали часткою тогочасного літературного процесу, увійшли в його актив, а для автора завершилися захистом докторської дисертації в 1983 році.

Та я хотів би відійти од констатації фактів, зазирнути за завісу статей, рецензій, полемік, того, що було на видноті, і поміркувати про те, що діялося всередині цієї людини, викликало сум'яття й неспокій. Під час моїх наїздів до Києва ми проходилися схилами Дніпра, і Григорій Матвійович неодноразово казав, що хотів би покинути Київ із його постійною метушню, поселитися десь на селі й розводити бджіл, добре усвідомлюючи ілюзорність таких планів. Помітно було, що це якість “перемикання” інших, глибинніших, потамованих настроїв. Одного разу він сказав мені, що має твердий намір виступити на пленумі Спілки письменників України про утиски української мови, витіснення її з публічного життя, про тотальну русифікацію. Признаюся, я висловив тоді сумнів у тому, що це дасть якийсь результат, а наслідки для нього можуть бути болючими. Це була середина сімдесятих, період маланчуківсько-шамотинського “керування” літературою, полювання на відьом.

Але рішення Григорія Матвійовича було твердим, козацьким. Виступ відбувся, слово прозвучало, хоч у пресі цей епізод із літературного життя не був відображений, не кажучи вже про публікацію виступу. Над самим автором нависла серйозна загроза, яку ледве вдалося пережити, обійтися без “організаційних висновків”, очевидно, насамперед завдяки дипломатичному хистові Миколи Жулинського. Та все ж виступ цей залишив у душі багатьох слід: це ж було після арештів, судів, коли всі якось притихли, припишкли.

Та для мене було несподіванкою, навіть загадкою те, що, коли в кінці 1980-х рр. при створенні Народного Руху велика частина працівників Інституту літератури

ім. Т. Г. Шевченка і Спілки письменників Україна взяли найактивнішу участь у цьому процесі, Григорій Матвійович не завойовував у ньому лідерських позицій. Керуючи в середині 1990-х рр. відділом теорії літератури, він спрямовував працівників на дослідження теоретичних проблем літературознавства, зокрема вираження національної самототожності літератури. Упорядкований ним збірник літературознавчих і культурологічних статей “реабілітованого” тоді поряд з усією Празькою поетичною школою Євгена Маланюка “Книга спостережень”, що ввібрав у себе літературознавчі статті двох еміграційних видань під цією назвою, мав помітний резонанс, бо відкрив українським материковим читачам пульс наукової думки поза межами радянської тоталітарної системи. Згодом вийшло кілька збірок (“Від аналізу до прогнозу”, “У вимірах сприймання”), котрі засвідчують цілісність і послідовність творчої натури автора, якому майже не довелося перебудовуватися, пристосовуючись до зміни політичної кон’юнктури.

Риси творчого мислення Григорія Сивоконя – спосіб його аргументації, парадоксальність мислення, дотепність поступово переміщувалися в усні виступи, виявляючись, зокрема, на обговореннях у Спілці письменників, дисертаційних “захисних марафонах” Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Та на цьому тлі знову засвітилася рання зоря Григорія Сивоконя – його монографія “Давні українські поетики”, уперше видана в 1960-му, була перевидана 2001 року харківським видавництвом “Акта”.

Перевидання цієї монографії не було випадковістю. З одного боку, у 1990-ті рр. усе більше зростав інтерес до давньої української літератури, зокрема її вершинного етапу – козацького бароко, підготовленого інтелектуальною атмосферою Києво-Могилянської академії. Тут творився й осмислювався “сад поетичний” – за формулою автора однієї з тодішніх поетик Митрофана Довгалевського, що так гармоніює зі сквородинівським “Садом божественних пісней”. У ті роки в Україні поступово входили в науковий ужиток праці літературознавців, які працювали за межами своєї батьківщини, шельмовані в ній із примусу, а часом і “недомислія”, передусім Дмитра Чижевського та Леоніда Білецького. У цих працях українське бароко постає як явище загальноєвропейського рівня, а поетики професорів Києво-Могилянки, попри їх загальнотеоретичний характер, відображають характер і національну специфіку тогочасного українського художнього слова.

Ще один аспект пробудження “барокової” пам’яті виявився в тому, що модерністські та авангардистські тенденції української літератури саме в бароко відчули своє коріння, і з нього виростала нова зелена крона: варто назвати хоч би прозу Валерія Шевчука чи поезію представників київської школи 1980-х рр., а ще раніше – символізм Павла Тичини чи футуризм Михайля Семенка, що сьогодні викликає інтерес цілого грона дослідників.

Вочевидь, живучість і перспективність цієї традиції відчув у далекі 1950-ті роки минулого століття Григорій Сивокін, беручись за таку “неактуальну” тоді тему. У передмові до нового видання автор передусім ставить питання, “чому перевидається ця книга”, і у відповіді на нього зазначає, що найістотніша “причина інтересу до цієї роботи полягає в тому, що вона так чи так зачіпала – у силу тієї ж таки непересічності досліджуваного матеріалу – досить складні історико-літературні, компаративістські, ба навіть ідеологічні проблеми, сутність яких автор скоріш інтуїтивно, ніж усвідомлено означив уже в першому абзаці тексту: “Який був стильовий напрямок в українській літературі того часу? В якому відношенні знаходився він <...> до літературних течій епохи Відродження? Чи має місце і в чому виявляється українське літературне бароко?” Питання, як бачимо, й сьогодні актуальні”. Це пояснює, чому праця

зажила новим життям, органічно вписалася в контекст нових досліджень, пов'язаних з іменами Віталія Маслюка, Дмитра Наливайка, Леоніда Ушкалова, Петра Білоуса...

То чи випадковістю, чи виявом якоїсь закономірності, що її важко логічно пояснити, було те, що перевидання “Давніх українських поетик” Григорія Сивоконя і книжки Юрія Барабаша “Коли забуду тебе, Єрусалиме...: Гоголь і Шевченко. Порівняльні студії” теж збіглося і роком (2001), і видавництвом (“Акта”)? Як на мене, така зустріч для обох дослідників була свідченням перепрочитання класики, акцентуванням на моментах її непроминальності.

Юрій Барабаш і раніше писав про українську класику, зокрема про творчість Григорія Сковороди та Олександра Довженка, і це були ґрунтовні наукові дослідження, які засвідчували до того ж, що автор пише про рідну для нього літературу. Згодом дуже точно висловився про це Володимир Панченко: “...Ю. Барабаш на відміну від непоодиноких “землячків”, які, потрапивши до столиці, ставали, як казали в шевченківські часи, “тоже малороси”, – завжди залишався повпредом української культури”.

Утім, простежуючи розвиток літературознавця протягом 1970–1980-х рр., можна помітити виразну переорієнтацію в підходах і трактуваннях літературно-мистецьких явищ. Стосовно підходів, то це передусім збагачення арсеналу, залучення новітніх методологічних концепцій, а щодо трактування – звільнення від шор соцреалістичного канону, який не давав можливості цілком відійти від ідеологем соціологізму.

Сам він сказав про це різкіше і з перебільшеною дозою самокритичності в інтерв'ю Володимирі Панченкові 1998 р.: “Оглядаючись на все зроблене мало не за півстоліття, оцінюю себе тверезо і жорстко. Я собою незадоволений. Звичайно, кортить пожалітися: мовляв, виховання, віра в ідеал, ідеологічна обробка, інші суворі чинники доби... Так, було й одне, й друге, і десяте, але то, як кажуть прагматичні американці, твої, голубе, проблеми... Але спокутувати гріхи ніколи не пізно. Так чи так, більшість із понаписуваного мною до 80-х років мені не хочеться не те що перевидавати (втім, як правду сказати), а й перечитувати, а часом навіть і згадувати; хіба що дешицу із суто методологічних праць, та й то пересіявши крізь густе сито”.

В. Панченко справедливо не згоден із такою категоричністю самооцінки, знаходячи у працях Ю. Барабаша 1950–1970-х рр. і подолання методологічної нормативності, і “єретичні” спроби виходу за межі соцреалістичного канону, і вміння навіть у рамках розмови про той чи той твір виходити на рівень ширшого узагальнення.

Але подумаймо і про те, чи багато випадків знайдемо такого “спокутування гріхів” серед письменників та критиків, які мають далеко більше підстав каятися, натомість прагнуть потрапити у списки правозахисників і борців проти комуністичного режиму?!

Власне, кінець 1980-х рр. став струсом для багатьох письменників і літературознавців, який викликали динамічні суспільні процеси, що призвели, зрештою, до розпаду Російської імперії комуністичного зразка. Досить прочитати хоча б статтю “Розмова по ширості з самим собою”, надруковану в “Літературній Україні” 10 вересня 1987 р., де автор, який 1957 року критикував вірші молодої тоді поетеси Ліни Костенко за песимізм та “ребусність” образів, тепер нещадний до того “молодого металооголосого критика” за його покvapливий соціальний оптимізм і право виносити вирок.

Юрій Барабаш, безперечно, не єдиний у щирому визнанні своїх чи то “безневинних провин”, а чи скепсису щодо української літератури. Пригадую, десь на початку 1980-х рр. Олександр Руденко-Десняк (сьогодні вже покійний),

тодішній головний редактор журналу “Дружба народів”, своє скептичне ставлення до тодішнього стану української літератури висловив рядками Миколи Вінграновського: “Могил нема. Могили повтікали, Дніпро утік – осталась лиш вода... І нипас помазаником Божим Півправда, півсвобода, півжиття. І за народом згорбленим та босим Пильнує без’язике небуття”. А наприкінці того десятиліття він уже спрагло ловив вістки про стихію національного піднесення, з ентузіазмом перекладав російською Миколу Хвильового, а згодом за надто щедрю публікацію в журналі українських письменників, із яких було знято заборону, потрапив у недовір’я російських колег і був звільнений із редакторської посади. Незабаром після цього його обрали головою Об’єднання українців Росії.

Юрій Барабаш теж потрапляв під пильне “око государеве” за свої українські симпатії. У середині 1970-х рр. він був забалотований у члени-кореспонденти Академії наук СРСР і, отже, мусив піти з посади директора Інституту світової літератури ім. О.М. Горького АН СРСР. А вже в пострадянський період, коли Юрій Якович працював у цьому Інституті й подав на затвердження вченої ради працю “Коли забуду тебе, Єрусалиме...”, її до друку не схвалили, бо, мовляв, автор обрав для зіставлення... нерівновеликі постаті. Це про Тараса Шевченка й Миколу Гоголя.

Утім, може, цей не такий уже й несподіваний та винятковий вияв імперського мислення викликали проблеми, порушені в монографії, “засвічені” самими вже назвами розділів (наведу лише підзаголовки першого “Антиномія національної свідомості”: “Чиї ми діти?”, “Коли забуду тебе, Єрусалиме?..”, “Бінарна опозиція “батьківщина – чужина”, “Дискурс “бусурманства”).

Проблеми ці актуальні і стосовно Тараса Шевченка та Миколи Гоголя, але з особливою виразністю й конкретністю виражена в монографії одна, центральна: Шевченко – послідовна україноцентрична позиція, Гоголь – перемога великоросійського імперського начала в системі антиномій “своє – чуже”, що кінець-кінцем привело до психологічного роздвоєння, а відтак – до краху особистості. Висновки Ю. Барабаша стосовно Г. Сковороди, Т. Шевченка та М. Гоголя перегукуються і з думкою Миколи Шлемкевича про типи української людини в умовах Російської колоніальної системи за світоглядними моделями поведінки: сквородинський (самопізнання), гоголівський (інтеграція в державну структуру з метою самореалізації) та шевченківський (повноцінний національний, антиімперський тип). Та при тім варто все ж наголосити, що кожне положення своїх праць Ю. Барабаш аргументує з граничною докладністю, використовуючи прийоми різних інтерпретаційних стратегій.

За два останні десятиліття Юрій Якович увів у коло своїх зацікавлень багато імен, із яких було знято табу (Євген Маланюк, Володимир Винниченко, Богдан Лепкий та ін.). Особливо цікава в цьому аспекті Барабашева маланюкіана, міцно вписана в гоголівський сюжет. Дослідник доскіпливо вишукує нові факти, складає їх, як археолог керамічний посуд, і за фрагментами вимальовується щось цілісне, приміром, інтерпретація Гоголя в Маланюка.

Власне, із гоголівських наукових зацікавлень Маланюка почалося наше листування з Юрієм Барабашем. Він попросив мене розшукати у львівській періодиці періоду німецької окупації матеріали про зустріч у Львові в червні 1943 р. українських письменників, що опинилися по той бік фронту, зокрема щодо дискусії на цій зустрічі про Миколу Гоголя. Я надіслав йому цю інформацію, і виявилось, що в ній є ланка нового розвитку дослідницького сюжету: Маланюк у своєму виступі під час дискусії повідомив, що готує окрему працю про Гоголя. Я долаю спокусу вдаватися в деталі Барабашевих досліджень цієї теми, проходити складним лабіринтом у розгортанні цього

сюжету, скажу лише, що фрагменти Маланюкової праці таки знайшлися у Празі. Та переказ цих дослідницьких перипетій не замінить радості співрозмови з самим Барабашевим текстом.

В останні роки мені довелося кілька разів зустрічатися з Юрієм Яковичем, листуватися з ним, а найчастіше спілкуватися з його працями. І постійно вражає ясність думки, свіжість ідей, глибина узагальнення.

Відчуваю, що, захопившись Юрієм Барабашем, “загубив” по дорозі Григорія Сивоконя. Але тільки в моїй розповіді цей сюжет відійшов на другий план, бо в літературознавчих зацікавленнях Юрій Якович і Григорій Матвійович пересікаються то синхронним виданням своїх книжок, як це сталося з виходом праць “Коли забуду тебе, Єрусалиме...” (Ю. Барабаш) та “Давні українські поетики” (Г. Сивокінь), то інтересами до постатей, що повернулися в українську літературну спадщину (літературознавчі праці Є. Маланюка), то увагою до появи нових сил у художній літературі та літературній критиці. Чи не останнє за часом видання літературознавця – книжка “У вимірах сприймання: Теоретичні проблеми художньої літератури, її історії та функцій” (К., 2006) – засвідчує вірність проблемі читача й читання, яка сьогодні дуже актуальна.

Але все-таки активність Г. Сивоконя в останні два десятиліття значно послабилася, він якось опинився наче осторонь від тих баталій, що розгорталися у пресі навколо проблем методології чи взагалі шляхів розвитку сучасної української літератури. Можливо, це від скептичності натури, а може, мовчання Сфінкса, якого не розгадати. Отож не буду вгадувати. Достеменно знаю лише те, що обидва дослідники ніколи не втрачали особистих контактів як під час творчих піднесень, так і випробувань та розчарувань на життєвій дорозі довжиною у 80 років. Недарма ж народилися одного дня, одного місяця й одного року.

Отримано 29 квітня 2011 р.

м. Львів

Олександр Боронь

УДК 821.161.2.09(092)

ШЕВЧЕНКОЗНАВЧІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЮРІЯ БАРАБАША

У статті розглянуто шевченкознавчі праці відомого сучасного дослідника Юрія Барабаша: окреслено їх новаторство, значення для розвитку філологічної науки.

Ключові слова: структурно-семантичний підхід, інтерпретація, історія шевченкознавства.

Oleksandr Boron. Shevchenko studies by Yuriy Barabash

The article reviews the studies of Shevchenko's life and works written by a contemporary literary scholar Yuriy Barabash. The author outlines their innovative impulse as well as their importance for the further development of philology.

Key words: structural-semantic analysis, interpretation, history of Shevchenko studies.

У майбутній, іще не написаній історії шевченкознавства межі ХХ – ХХІ століть доробок Ю. Барабаша – знаного дослідника літератури – посяде, без перебільшення, визначальне місце: йому одному з небагатьох удалося поєднати набутки попереднього етапу розвитку науки про Шевченка з новітніми методологічними підходами до вивчення творів красном письменства. Водночас такий синтез – не механічна сума знань та концепцій, пристосована до запитів сьогодення; це був складний шлях ревізії праць попередників, усталених поглядів, подекуди, можливо, не завжди виправдана нині, критика поширених до недавнього часу ідеологічних